

اساتید و مشایخ امام خمینی

(رضوان الله تعالى عليهم و عليه)

رضا استادی

اساتید امام (ره) از زبان ایشان

متن زیر فرازهایی از زندگی حضرت امام خمینی - سلام الله علیه - می باشد که پس از توضیحات معظم له توسط فرزند گرامی ایشان حضرت حجة الاسلام و المسلمین حاج سید احمد خمینی (ره) نوشته شده و سپس توسط حضرت امام اصلاح شده است.

بسمه تعالی ... در خمین در مکتب خانه مرحوم ملا ابوالقاسم تحصیل را شروع و نزد مرحوم آقا شیخ جعفر و مرحوم میرزا محمود (افتخار العلماء) درس های ابتدائی، سپس در خلال آن نزد مرحوم حاج میرزا محمد مهدی (دائی) مقدمات را شروع و نزد مرحوم آقا نجفی خمینی منطق را شروع [کردم] و نزد حضرت عالی (آیت الله پسندیده) ظاهر آ سیوطی و شرح باب حادی عشر و منطق و مسلماً مطول مقداری [خواندم].

در اراك كه سنه ۱۳۳۹ قمری برای تحصیل رفتم، نزد مرحوم آقا شیخ محمد علی بروجرودی مطول، و نزد مرحوم آقا شیخ محمد گلپایگانی منطق، و نزد مرحوم آقا عباس اراکی شرح لمعه [خواندم].

پس از هجرت به قم به دنبال هجرت مرحوم آیت الله حاج شیخ عبدالکریم - رحمه الله علیه - (ظاهر آ هجرت ایشان ۱۳۴۰ و نوروز ۱۳۰۰ شمسی است) تتمه مطول را نزد مرحوم ادیب تهرانی موسوم به آقا میرزا محمد علی، و سطوح را نزد مرحوم آقا حاج سید محمد تقی خوانساری

مقداری، و بیشتر نزد مرحوم آقا میرزا سید علی یثربی کاشانی تا آخر سطوح [خواندم] و با ایشان به درس خارج مرحوم آیت الله حائری (حاج شیخ عبدالکریم) می رفتیم و عمده تحصیلات خارج نزد ایشان بوده است و فلسفه را [نزد] مرحوم حاج سید ابوالحسن قزوینی و ریاضیات (هیأت و حساب) را نزد ایشان و مرحوم آقا میرزا علی اکبر شاه آبادی بوده است.

پس از فوت مرحوم آقای حائری با عده ای از رفقا بحث داشتیم، تا آنکه مرحوم آقای بروجرودی - رحمه الله علیه - به قم آمدند. برای ترویج ایشان به درس ایشان رفتیم و استفاده هم نمودم ... ۱

۱. حاج میرزا محمد مهدی خمینی

بنابراین، اولین استاد امام - رضوان الله تعالی علیه - در درس های حوزوی دائی ایشان مرحوم حاج میرزا محمد مهدی خمینی بوده است. درباره این استاد همین قدر می دانیم که وی فرزند مرحوم آقا میرزا احمد مجتهد خوانساری الاصل و خمینی المسکن،^۲ پدر هاجر خانم، مادر امام - رضوان الله تعالی علیه - بوده است و متأسفانه فعلاً درباره این پدر و پسر اطلاعاتی در دست نیست. حجة الاسلام و المسلمین احمدی

۱. مجله حضور، شماره ۱، ص ۵.

۲. امام خمینی (ره) آن مرحوم را چنین معرفی کرده اند. ر. ک: مجله حضور، ش ۱، ص ۵.

آقا شیخ بزرگ ساوجی - که هر دو از علمای بزرگ تهران بودند - به علوم ادبی پرداخته و خدمت آقا شیخ عبدالحسین رشتی درس خوانده و در اراک و قم از محضر آیت الله العظمی حائری بهره مند شده است .

ایشان با اینکه به ادبیات شهرت داشتند و از همین جهت به لقب ادیب ملقب بودند ، آن طور که صاحب آینه دانشوران می نویسد از مدرسین فقه و اصول حوزه هم به شمار می آمدند . از آثار ایشان کتابی است در علم صرف به نام صراف الصراف و دیگری حاشیه ای بر معنی اللیب ابن هشام که هیچ کدام چاپ نشده است .

یکی از چاپ های مفاتیح الجنان به تصحیح ایشان است که اعراب گذاری و تصحیح آن چاپ می تواند گواه خوبی بر مقام ادبی آن بزرگوار باشد .
قبر این استاد بزرگوار در یکی از مقبره های قبرستان نو (قبرستان حاج شیخ) قم است .

۸. مرحوم آیت الله حاج سید محمد تقی خوانساری (متولد ۱۳۰۵ و متوفای ۱۳۷۱)

این سید جلیل القدر و بزرگوار در نجف از درس آخوند خراسانی ، صاحب کفایه و سید محمد کاظم یزدی صاحب عروة الوثقی و شریعت اصفهانی و آقاضیاء الدین عراقی و میرزای نائینی و حاج شیخ علی قوچانی استفاده کرد .

در سال ۱۳۴۰ یعنی سال تأسیس حوزه ، به قم آمد و از مدرسین بنام حوزه بود . حضرت امام خمینی قسمتی از سطح فقه را نزد ایشان خوانده اند . از آثار علمی آقای خوانساری حاشیه

۳. در تذکره القیوم یا دانشمندان و بزرگان اصفهان آمده است : آقا شیخ علی مدرس یزدی ، تمام سطوح فقه و ادبیات عرب را در مدرسه صدر تدریس می فرموده و عده ای کثیر از محضرش مستفید شدند . عمری را به قناعت و زهد و استغنائی طبع گذرانید و از راه تصحیح کتب اعاشه می کرد ، در سال ۱۳۵۳ وفات یافته و در یکی از اطاق های شمالی نکیه بروجردی مدفون گردید .

۴. شاید مقصود حاج میرزا محمد باقر تویسرکانی (۱۲۹۳-۱۳۷۴) باشد که در تذکره القیوم او را چنین معرفی کرده است : فرزند مرحوم حاج میرزا عبدالغفار و از شاگردان پدرش و حاج میرزا بدیع درب امامی و آخوند کاشی و آقا سید محمد باقر درجه ای است . فقیهی جامع و متزوی بود . جمعی از فضلا و دوستانش به منزل او رفته به مباحثه مشغول بودند . تألیفاتی از جمله حاشیه بر شرایع و حاشیه بر شرح لمعه دارد .

۵. به ویژه نامه آیت الله پسندیده در مجله حضور و نیز به گنجینه دانشمندان ، ج ۲ رجوع شود .

۶. نگاه کنید به شرح احوال آیت الله العظمی اراکی تألیف این جانب ، ص ۱۴۳ .

خمینی که از اعضای بیت امام به شمار می آمدند ، نواده همین حاج میرزا احمد باید باشد .

۲. آقا نجفی خمینی

از ایشان هم اطلاعی در دست نیست .

۳. آیت الله حاج سید مرتضی پسندیده

وی برادر بزرگ امام خمینی (ره) است که در سال ۱۳۱۳ در خمین متولد و در همانجا درس مقدماتی را از اساتید فراگرفت ، و در سال ۱۳۲۷ به اصفهان عزیمت کرد و آنجا ادبیات ، منطق ، کلام ، فقه و اصول و هیأت و نجوم را نزد علمای اصفهان ، از آن جمله بزرگانی مانند مرحوم حاج آقا رحیم ارباب و مرحوم آقا شیخ علی یزدی^۳ و مرحوم تویسرکانی^۴ و مرحوم آیت الله میر محمد صادق خاتون آبادی و آیت الله آقا سید علی نجف آبادی (ره) خواند و سپس به خمین مراجعت و حوزه درس تشکیل داد که حضرت امام خمینی (ره) در زمره شاگردان آن بزرگوار بوده^۵ .

۴. آقا شیخ محمد گلپایگانی و آقا شیخ محمد علی بروجردی

از این دو عزیز هم اطلاعی نداریم .

۶. آقا عباس اراکی

آیت الله آقای حاج شیخ عباس ادریس آبادی (ره) مدرس مدرسه آقاضیاء الدین اراک است . آقای دهگان درباره او می نویسد : گمان نمی کنم کسی از فضایل این شهرستان باشد که در مدرسه آقا شیخ عباس ، زانوی ارادت به زمین نزده باشد . آیت الله العظمی حاج شیخ محمد علی اراکی هم از شاگردان وی بوده است .^۶

۷. مرحوم آیت الله آقا میرزا محمد علی ادیب تهرانی (متولد ۱۳۲۰ در تهران و متوفای ۱۳۶۹)

در کتاب آثار الحجة می نویسد : حجت الاسلام آقا میرزا محمد علی ادیب فرزند حاج میرزا محمد تقی حکیم باشی از علمای عظام و مدرسین سطوح و ادبیات حوزه علمیه ، و دارای فضل و کمال و حسب و در بیست سالگی نزد آقا میرزا کوچک و

۱۰- مرحوم آیت الله حاج سید ابوالحسن رفیعی قزوینی (متولد ۱۳۱۲ یا ۱۳۱۵ و متوفای ۱۳۹۶)

این استاد عالیقدر از شاگردان سید محمد تنکابنی صاحب حاشیه رسائل و حکیم ربانی مرحوم میرزا حسن کرمانشاهی بوده و در سال تأسیس حوزه قم (۱۳۴۰) به قم آمده و تا سال ۱۳۴۹ که به قزوین رفته است، در قم از درس مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری استفاده، و نیز مکاسب و رسائل و کفایه و اسفار و شرح منظومه تدریس می کرده است. از تألیفات او است رساله رجعت، رساله معراج، رساله معاد که تقریرات بحث ایشان است و شرح دعای سحر و رساله رد بر وهابیت و رساله اتحاد عاقل به معقول و چند رساله دیگر که همه چاپ شده است. قبر ایشان در رواق بالاسر حضرت معصومه - سلام الله علیها - است.^۹

۱۱- مرحوم آیت الله آقا میرزا علی اکبر حکمی یزدی (متوفای ۱۳۴۴)

این فیلسوف عالیقدر از شاگردان جهانگیر خان قشقایی و آقا محمدرضا قمشه ای بوده و مدتی در تهران در مدرسه شیخ عبدالحسین تدریس داشته و اشخاصی مانند حاج میرزا احمد آشتیانی - رحمه الله علیه - از درس او بهره می بردند تا بالاخره به قم هجرت کرده و سال تأسیس حوزه قم در قم بوده که تا سال رحلتش گروهی از طلاب و فضلاء آن روز قم از درس شرح منظومه و اسفار و شرح فصوص قیصری و ریاضیات و هیئت او استفاده کرده اند.

چند رساله یکی در ماهیت و وجود در صد و پنج صفحه و دیگری در معرفه النفس و معرفه الرب در یازده صفحه، و سومی در فن مساحت در شش صفحه به نام رسائل حکیمه و نیز سه رساله دیگر به نام مجموعه رسائل کلامی، فلسفی و ملل و نحل از ایشان چاپ شده است. و در مقدمه هر دو مجموعه شرح حال ایشان آمده است.

امام خمینی (ره) در تفسیر سوره حمد که بعد از انقلاب می گفتند فرمودند:

ما که آمدیم قم (یعنی سال ۱۳۴۰) مرحوم آقا میرزا علی اکبر حکیم خدا رحمتش کند در قم بودند وقتی که حوزه علمیه قم تأسیس شد... علما می رفتند آنجا درس می خواندند، مرحوم آقای خوانساری (آقا سید

۷. ضمیمه کتاب طهارت آیت الله اراکی.

۸. شرح حال مفصل این بزرگوار را در مجله نور هم بخوانید.

۹. شرح حال ایشان را به قلم آیت الله حسن زاده آملی در کتاب آسمان معرفت بخوانید.

عروة الوثقی و رساله عملیه فارسی و نیز بخشی از تقریرات بحث کتاب طهارت ایشان به قلم آیت الله حاج شیخ محمد علی اراکی چاپ شده است.^۷

در جنگ بین المللی اول که عراقی ها علیه استعمار انگلیس به رهبری مراجع تقلید و روحانیت به مبارزه برخاستند، مرحوم آیت الله خوانساری همگام با میرزای شیرازی کوچک و حاج سید مصطفی کاشانی در این جنگ شرکت داشتند و اصولاً مرحوم خوانساری در دوران عمرش آن جمله فرینده «دیانت از سیاست جداست» را قبول نداشت و در صحنه های سیاسی وارد می شد.

امام خمینی - رضوان الله علیه - به این عالم جلیل بسیار علاقه مند بودند و گاهی از ایشان به عظمت یاد می کردند؛ مثلاً یک جا فرمودند: «این آخوند بود که در عراق به جبهه رفت و به جنگ رفت و اسیر شد، همین مرحوم آقای خوانساری - رضوان الله علیه - مرحوم آقا سید محمد تقی خوانساری یکی از اشخاصی است که در جبهه رفت و جنگ کرد و اسیر شد مدت ها هم اسیر بود». قبر مرحوم آیت الله خوانساری در مسجد بالاسر حضرت معصومه کنار قبر مرحوم حاج شیخ عبدالکریم حائری مزار مؤمنین است.

۹- مرحوم آیت الله آقا میرزا سید علی یشری کاشانی (متولد ۱۳۱۱ و متوفای ۱۳۷۹)

این سید جلیل از شاگردان سید محمد کاظم یزدی و شریعت اصفهانی و آقاضیاء الدین عراقی و میرزای نائینی بوده و در سال ۱۳۴۱ به دعوت آیت الله حائری مؤسس حوزه علمیه قم وارد قم شد و تا سال ۱۳۴۷ که به کاشان رفتند، در قم تدریس می کردند و نیز در درس آیت الله حائری هم حاضر می شدند.

امام خمینی سطح فقه و اصول را نزد ایشان می خواندند و در سال ۱۳۴۵ به بعد شاگرد و استاد با هم در درس آیت الله حائری حاضر می شدند. از مرحوم آیت الله یشری جز حاشیه عروة الوثقی و جزواتی در اصول فقه چیزی در دست نیست. قبر آن مرحوم در کاشان - پشت مشهد - زیارتگاه مؤمنین است.^۸

عارف بزرگوار میرزا ابوالحسن جلوه و آخوند خراسانی و شریعت اصفهانی و میرزا محمدتقی شیرازی بوده است.

در سال ۱۳۴۷ به حوزه علمیه قم آمدند و تا سال ۱۳۵۴ که به تهران هجرت کردند. مشغول افاده و تدریس بودند. در این مدت هفت سال بیش از همه فضلا، حضرت امام خمینی (ره) از این استاد عارف استفاده کردند و فصوص و مفتاح الغیب و منازل السائرین را نزد ایشان خواندند.

امام خمینی شیفته مرحوم شاه آبادی بودند و مکرر در صحبت های خود و نیز در بسیاری از آثار خود مانند مصباح الهدایه، اربعین، تعلیقه بر فصوص و تعلیقه بر مصباح الانس از ایشان به عظمت یاد و گاهی مطلبی نقل می کنند.

مرحوم آقای شاه آبادی تألیفات متعددی دارند که برخی از آنها مانند رشحات البحار (همان تألیفی که محتوای آن مورد عنایت حضرت امام خمینی هم بوده) و شذرات المعارف و مفتاح السعاده که رساله علمیه ایشان بوده چاپ شده است. مرحوم آقای شاه آبادی در مبارزه با رضاخان و طاغوتیان هم بسیار جدی بوده که در این رابطه مطالب زیادی در شرح حال ایشان یاد شده است. قبر آن مرحوم در صحن امام زاده حمزه حضرت عبدالعظیم در جوار قبر شیخ ابوالفتح رازی مورد توجه خواص است.

۱۴. مرحوم آیت الله حاج شیخ محمد رضا نجفی اصفهانی مجسد شاهی (متولد ۱۲۸۷ و متوفای ۱۳۶۲)

این علامه ذوفنون سال ۱۳۴۴ و نیز شش ماه از سال ۱۳۴۶ را هنگامی که علما و مدرسین اصفهان به قم هجرت کرده بودند، در قم بودند و در این یک سال و نیم عده ای از فضلا و مدرسین آن روز حوزه علمیه قم از درس فقه و اصول ایشان استفاده کردند که از جمله آنها حضرت امام خمینی بود و بنا به نقل بعضی از علما حضرت امام خمینی و برخی دیگر از فضلاء آن روز مدتی هم کتاب نقد فلسفه دارون را نزد ایشان می خوانده اند.

امام خمینی از این استاد خود در درس فقه و اصول با احترام فراوان یاد کرده و در کتاب مکاسب محرمة قسمت زیادی از رساله روضة الغناء که در مسأله غناست نقل فرموده و آن را بهترین نوشته در این زمینه دانسته اند. و نیز در بحث الفاظ اصول فقه در بحث مجاز، مبنای این استاد را نقل و تحکیم کرده اند.

مرحوم حاج شیخ محمد رضا از مشایخ اجازه حدیث امام

۱۰. آقای حاج میرزا خلیل کمره ای (ره) که از شاگردان ایشان بوده شرح حال استادش را در مقدمه رساله حکمیه نوشته است.

محمدتقی) مرحوم آقای اشراقی (آقا میرزا محمدتقی) این آقای خوانساری (آقا سید احمد) می رفتند پیش آقا میرزا علی اکبر درس می خواندند.

مرحوم آقای کمره ای می نویسد: بعد از رحلت استاد (میرزا علی اکبر) الهیات اخص اسفار را با حضرت آیت الله آقای خمینی مذاکره بینابین داشتیم.

مرقد این فیلسوف بزرگ در قبرستان شیخان قم می باشد. ۱۰

۱۲. مرحوم آیت الله حاج شیخ عبدالکریم حائری یزدی (متولد ۱۲۷۶ و متوفای ۱۳۵۵)

این استاد کم نظیر از شاگردان شهید حاج شیخ فضل الله نوری و میرزای شیرازی بزرگ و آخوند خراسانی و میرزای شیرازی کوچک و سید محمد فشارکی بوده است. در سال ۱۳۳۳ به ایران آمد و در حوزه علمیه اراک که حوزه کوچکی بود مشغول تدریس و افاده شد. در سال ۱۳۴۰ به قصد زیارت حضرت معصومه (ع) به قم مشرف شد و به درخواست بزرگان علمای آن روز در قم ماند و عده ای از طلاب و فضلا که در اراک از ایشان استفاده می کردند به قم آمدند و حوزه علمیه تأسیس و منشأ خیرات و برکات برای شیعیان و مسلمانان جهان شد.

از آثار مرحوم حاج شیخ کتاب الصلاة و درر القوائد و حاشیه عروه و برخی رساله های عملیه است، که همه چاپ شده است و تقریرات بحث فقه و اصول ایشان توسط چند نفر از شاگردانش نوشته شده که تعدادی از آنها نیز به چاپ رسیده است. امام خمینی در همان سال ۱۳۴۰ از اراک به قم آمدند و پس از چند سال که مشغول خواندن فلسفه و سطوح عالی فقه و اصول بودند از حدود سال ۱۳۴۵ تا سال فوت استاد یعنی ۱۳۵۵ از درس فقه و اصول این علامه جلیل بهره مند شدند و همیشه از ایشان با عظمت و تجلیل یاد می کردند. قبر آن مرحوم در مسجد بالاسر حضرت معصومه (ع) زیارتگاه است.

۱۳. مرحوم آیت الله آقا میرزا محمد علی شاه آبادی (متولد ۱۲۹۲ و متوفای ۱۳۶۹)

این فیلسوف و عارف بزرگوار از شاگردان حاج میرزا هاشم خوانساری صاحب مبانی الاصول و حاج میرزا حسن آشتیانی صاحب حاشیه رسائل و فیلسوف بزرگ میرزا هاشم گیلانی و

بروجردی در مسجد اعظم قم زیارتگاه اهل ایمان است.

۱۶. مرحوم آیت الله حاج میرزا جواد ملکی تبریزی
(متوفای ۱۳۴۳ ه. ق)

این مرد بزرگ در نجف اشرف از فقه مرحوم حاج آقا رضا همدانی صاحب مصباح الفقیه و در اصول از مرحوم آخوند خراسانی صاحب کفایة الاصول و در اخلاق و سیر و سلوک از مرحوم ملا حسینقلی (همدانی متوفای ۱۳۱۱) بهره‌ها برده و در سال ۱۳۲۱ به ایران آمده و در تبریز زادگاه خود اقامت گزیده و در سال ۱۳۲۹ به قم هجرت کرده است. او را مؤلفاتی است مانند: اسرار الصلاة، المراقبات، لقاء الله و حاشیه غایة القصوی ترجمه عروة الوثقی، که سه کتاب اول چاپ شده و نسخه خطی چهارمی هم نزد این جانب موجود است.

از سال ۱۳۴۰ که حوزه علمیه قم تأسیس شده تا سال ۱۳۴۳ که ایشان رحلت کرده است از درس اخلاق او عالمان بسیاری استفاده کرده‌اند که یکی از آنها امام خمینی (ره) بوده است. البته مرحوم ملکی دو درس اخلاق داشته‌اند: یکی در مدرسه فیضیه برای عموم و یکی در منزل برای خواص که امام خمینی در درس اخلاق منزل شرکت می‌کردند. امام خمینی در تألیفات خود از کتاب‌های ایشان مطلب نقل می‌کند و در کتاب سرالصلوة به مطالعه کتاب‌های ایشان سفارش می‌کند و می‌فرماید: «از علمای معاصر کتب شیخ جلیل القدر عارف بالله حاج میرزا جواد تبریزی (قدس سره) را مطالعه کن». قبر مرحوم ملکی در قبرستان شیخان قم مورد توجه خواص است. ۱۲

۱۷. مرحوم آیت الله حاج سید محسن امین

(مؤلف کتاب پراچ اعیان النبیه، متولد ۱۲۸۵ و متوفای ۱۳۷۱)

از مشایخ حدیث امام خمینی بوده‌اند که در اول کتاب

۱۱. شرح حال ایشان به طور مفصل در جلد دوم کتاب تاریخ علمی و اجتماعی اصفهان، تألیف مرحوم سید مصلح الدین مهدوی آمده است.

۱۲. در کتاب گنجینه دانشمندان، ج ۵، ص ۴۲ آمده است: امام (ره) از محضر و بعضی مباحثات مرحوم حاج میرزا جواد آقا ملکی تبریزی استفاده اخلاقی نموده است و نیز در کتاب تاریخ حکماء تألیف حضرت آقای سها، ص ۶۷ آمده: آقا سید روح الله الموسوی الخمینی تلمیذ حوزه اخلاق آقا میرزا جواد آقای ملکی. این جانب هم ظاهراً به استاد این نوشته‌ها مرحوم ملکی (ره) را از مشایخ امام (ره) دانسته‌ام.

اما یکی از اعظام - دامت برکاته - که نوشته این جانب را خوانده بود فرمود این موضوع اصلی ندارد و امام (ره) از شاگردان حاج میرزا جواد آقا نبوده است. مؤید گفتار این بزرگوار این است که امام هم آنجا که از اساتید خود یاد کرده‌اند از مرحوم ملکی نامی نبرده است.

خمینی هم بوده‌اند که در اول کتاب اربعین خود به آن اشاره کرده‌اند. مرحوم حاج شیخ حدود سی تألیف دارد که مشهورترین آنها وقایة الازعنان، نقد فلسفه دارون و امجدیه است که هر سه چاپ شده است. آن مرحوم در ادبیات عرب بسیار ماهر بوده، دیوان اشعار ایشان که اخیراً منتشر شده است می‌تواند گواه صادق این مطلب باشد. قبر ایشان در تخت فولاد اصفهان در بقعه خانوادگی ایشان است. ۱۱

۱۵. مرحوم آیت الله حاج آقا حسین بروجردی

(متولد ۱۲۹۲ و متوفای ۱۳۸۰)

این مرجع بزرگوار پس از تحصیل در حوزه اصفهان و استفاده از بزرگانی مانند سید محمد باقر درچه‌ای و جهانگیرخان قشقایی در نجف از درس آخوند خراسانی و سید محمد کاظم یزدی و شریعت اصفهانی استفاده کرد و در سال ۱۳۲۸ به بروجرد زادگاه خود بازگشتند. حدود سی و پنج سال در بروجرد مشغول تحقیق و تألیف بودند. در سال ۱۳۶۴ برای معالجه به تهران آمدند و پس از معالجه به درخواست علمای بزرگ قم از جمله امام خمینی (ره) برای زعامت حوزه علمیه قم در قم اقامت کردند. برخی از تألیفات ایشان عبارتند از: حاشیه عروه و رسائل عملیه و جزوه‌ای در شرح حال بیت معظمشان چاپ شده‌اند.

امام خمینی که هنگام ورود آیت الله بروجردی ۴۵ سال داشتند، مدتی طولانی در درس این فقیه اهل بیت شرکت می‌کردند؛ که به نظر برخی از اساتید این شرکت فقط به خاطر احترام و ترویج از مقام مقدس آیت الله بروجردی بوده است. اما تواضع و صداقت حضرت امام خمینی (ره) را می‌توانیم از آنچه آیت الله پسندیده از ایشان نقل کرده‌اند لمس کنیم. ایشان می‌نویسد:

بعد از وفات مرحوم حائری، آیت الله بروجردی به قم آمدند و حضرت امام با اینکه از نظر علمیت در سطح بسیار بالایی قرار داشت، برای ترویج آقای بروجردی به درس ایشان می‌رفتند و خودشان می‌گفتند که من از درس آقای بروجردی خیلی استفاده کردم.

یکی از تألیفات امام (ره) تقریرات درس آیت الله بروجردی است که گویا نسخه آن هم موجود باشد. قبر مرحوم آیت الله

۲۰. مرحوم آیت الله حاج شیخ محمد تقی بافقی یزدی
(متولد ۱۲۹۲ و متوفای ۱۳۶۵)

این عالم متقی و مجاهد در فقه و اصول از شاگردان آخوند خراسانی و آقا سید محمد کاظم یزدی و در اخلاق از تلامذه مرحوم سید احمد کربلائی شاگرد ملا حسینقلی همدانی است و در حدیث از سید حسن صدر استفاده کرده بود. در سال ۱۳۳۷ به ایران آمد و در قم ساکن شد و در سال ۱۳۴۰ که مرحوم آیت الله حائری برای زیارت به قم آمدند، از کسانی که خیلی اصرار به ماندن آن جناب در قم کردند، مرحوم بافقی بود و پس از تأسیس حوزه هم مرحوم بافقی برای مرحوم آیت الله حائری در اداره حوزه بازوئی قوی بود.

مرحوم بافقی در سال ۱۳۴۶ به خاطر امر به معروف و نهی از منکر و اعتراض علنی به رضاخان مورد خشم آن زندیق قرار گرفت و در کنار حرم حضرت معصومه (س) خود رضاخان با کمال بی حیائی آن مرحوم را مورد هتک و ضرب قرار داد و سپس او را در تهران زندانی و سپس به حضرت عبدالعظیم تبعید نمود که آن بزرگوار تا آخر عمر یعنی مدت نوزده سال در حضرت عبدالعظیم ساکن بود. امام خمینی (ره) به این عالم مجاهد هم به خاطر تقوی و هم به خاطر آن روحیه والایی که داشت بسیار اظهار ارادت می نمود. آقای رازی در مقدمه کتاب التقوی و ما ادراک ما التقوی می نویسد:

امام خمینی در درس اخلاق خود که در مدرسه فیضیه افاده می کرد، می فرمود: هر کس بخواهد در این عصر مؤمنی را زیارت و دیدار کند که شیاطین تسلیم او و به دست وی ایمان می آورند، مسافرتی به شهر ری نموده و بعد از زیارت حضرت عبدالعظیم آقای بافقی را زیارت کند و گاهی این شعر معروف را هم می خوانند:

چه خوش بود که بر آید به یک کرشمه دو کار
زیارت شه عبدالعظیم و دیدن یار

قبر مرحوم بافقی در رواق بالاسر حضرت معصومه است که متأسفانه سنگ قبر ایشان را برداشته اند. تقاضای نویسنده از مسئولین حرم مطهر این است که آن سنگ را در جای خود نصب و مردم و زائرین را به فیض برسانند. ۱۳

اربعین فرموده اند:

«اخبرنی اجازة مکاتبة و مشافهة عدة من المشايخ العظام والثقات الكرام منهم: السيد السند الفقيه المتكلم الثقة العين الثبت العلامة السيد محسن الامين العاملي». قبر ایشان در زینبیه دمشق مورد توجه شیعیان است.

۱۸. مرحوم آیت الله حاج شیخ عباس قمی

(مؤلف سفینة البحار و آثار فراوان دیگر، متولد حدود ۱۲۹۴ و متوفای ۱۳۵۹)

ایشان نیز از مشایخ روایت امام خمینی (ره) بوده است که در اول همان کتاب اربعین فرمود:

«و منهم الشيخ العالم الجليل المتعبد الثقة الثبت الحاج الشيخ عباس القمي». قبر این بزرگوار در نجف اشرف در صحن مطهر در یکی از ایوان ها کنار قبر استادش حاجی نوری است.

۱۹. مرحوم آیت الله سید ابوالقاسم دهکردی اصفهانی

(متولد ۱۲۷۲ و متوفای ۱۳۵۳)

ایشان نیز از مشایخ روایت امام خمینی بوده اند که در اول اربعین به آن اشاره شده است. جناب آقای سید مصلح الدین مهدوی درباره ایشان می نویسند: «فقیه مجتهد اصولی عالم فاضل از اعظام مجتهدین و مدرسین اصفهان بود. در سامراء از خدمت میرزای بزرگ شیرازی و در نجف نزد شیخ زین العابدین مازندرانی و حاج میرزا حسین نوری تلمذ فرموده است». در اصفهان در مدرسه صدر تدریس و مرکز فتوا و مراجعات مردم بود. سپس نام شانزده جلد از تألیفات ایشان را که از جمله رساله عملیه و حاشیه بر جامع عباسی و حاشیه بر نخبه حاجی کلیباسی است، نام می برد. مرحوم دهکردی در اصفهان در زینبیه مدفون است.

امام خمینی (ره) در آغاز کتاب اربعین از مشایخ روایت خود این سه نفر و حاج شیخ محمدرضا مسجدشاهی را که قبلاً یاد شد، نام می برد و سپس می فرماید: «طریق این چهار نفر به شیخ انصاری می رسد و ما طرق دیگری هم داریم که به شیخ انصاری منتهی نمی شود و در اینجا آن طرق دیگر را ذکر نکردیم». و متأسفانه نویسنده فعلاً از آن مشایخ اجازه که ذکر نشده اطلاعی ندارد.

۱۳. قبلاً مقاله ای به عنوان مشایخ امام خمینی (ره) نوشته بودم که مکرر چاپ شده است. مقاله حاضر اصلاح و تکمیل شده آن مقاله است.